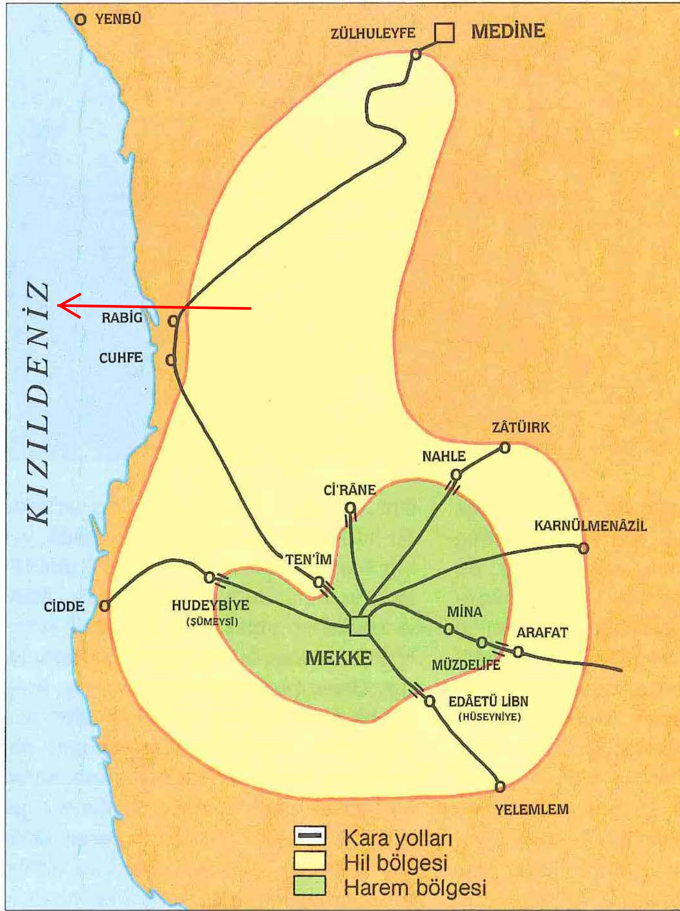

Harem ve Mîkāt sınırları

oturanlara **Haremî**, Mekkeliler'e de **Mekkî** denmektedir.

Gerek hac veya umre için, gerekse başka bir maksatla Mekke ve Harem bölgesine gitmek isteyen âfâkīlerin Mîkāt'ta ihrama girmesi Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre vâciptir. Mekke ve Harem bölgesine ihramsız girenler hac veya umre yapmakla mükellef olacakları gibi, ihrama girmek için de Mîkāt'a dönmeleri gerekir. Şâfiîler'e göre hac veya umre dışında bir maksatla Harem'e gitmek isteyenler ihrama girmek zorunda değildirler. Herhangi bir sebeple Mîkāt sınırları dışına çıkan Harem ve Hil bölgesi sakinleri, oradan doğrudan doğruya Harem bölgesine gitmek istediklerinde, âfâkīler gibi ihrama girmekle mükelleftirler. Hil bölgesi halkı, hac veya umre niyeti olmadan bir ihtiyaç için Harem bölgesine ihramsız girebildiği gibi, Mîkāt sınırını geçmedikçe herhangi bir sebeple Harem dışına çıkan Mekkeliler de ihramsız geri dönebilirler. Âfâkīler de Harem'e gitme niyeti olmadan doğrudan Hil bölgesine geldiklerinde, herhangi bir ihtiyaç için Harem bölgesine girme hususunda Hil sakinleri gibidirler. Âfâkīlerin hac veya umre için Mîkāt'ta ihrama girmelerine karşılık, Hil halkı Hil bölgesinden, Harem halkı ise hac için bulundukları yerden, umre içinse Hil bölgesinden ihrama girerler.

Hac konusunda âfâkīlerin diğerlerinden ayrıldıkları öteki belli başlı hususlar da şunlardır: **1.** Hacc-ı temettû ve hacc-ı kırân yapmak âfâkīlere mahsus olup diğerleri yalnız hacc-ı ifrâd yaparlar. **2.** Âfâkīlerden hacc-ı ifrâd ve hacc-ı kırân yapanların kudûm tavafı yapmaları sünnettir. Mîkāt sınırları içinde bulunanlar ile hacc-ı temettû ve umre yapanlar bu tavafı yapmazlar. **3.** Âfâkīlerin vedâ tavafında bulunmaları vâciptir. **4.** Âfâkīlerin hac süresince nâfile tavaf yapmaları, diğerlerinin aksine, Mescid-i Harâm'da nâfile namaz kılmalarından efdaldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "efk" md.; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-ḳadîr*, Bulak 1315-18, II, 131; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Bulak 1310, I, 221, 234, 239, 253; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, Kahire 1386-89/1966-69; II, 142, 152, 154; K. Miras, "Âfâkî", *İTA*, I, 110-111; *Mv.F*, I, 95-96; II, 145 vd.

 HAMDİ DÖNDÜREN

ÂFET

(الآفة)

İslâm ahlâkı, fıkıh ve hadis alanlarında farklı anlamlarda kullanılan bir terim.

Sözlükte "belâ, musibet, hastalık, kusur, genellikle isabet ettiği şeyi faydalı olmaktan çıkaran durum" gibi mânalara gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmamakla birlikte hadislerde bu anlamlar yanında "ölüm, bir kabiliyet veya hasletin fayda ve değerini ortadan kaldıran ârızî hal" gibi mânalarda da geçmektedir.

☐ AHLÂK. İslâm ahlâkında âfet insan nefsinin kötü eğilimleri ile dış organların kötü fiil ve hareketleri hakkında kullanılmıştır. Riya, kin, kıskançlık gibi insan nefsinin kötü eğilimleri ile yalan, gıybet gibi kötü sözler ve diğer yanlış ve haksız fiiller insanın selim fıtratını bozduğu, ahlâkî kemale ulaşmayı engellediği ve mutsuzluğa götürdüğü için İslâm ahlâkçıları bunlara çoğunlukla **âfât** (âfetler), bazan da **emrâz** (hastalıklar) adını vermişlerdir. Daha çok Gazzâlî'nin *İhyâʾü ʿulûmi'd-dîn* ve *Kimyâʾü's-saʿâde* adlı kitaplarına dayanan ve bunlardaki konuları yeniden sistemleştiren sonraki bazı müelliflerin ahlâk ve nasihat kitaplarında bu kötülükler, ârız oldukları meleke veya organlara göre sekiz bölümde incelenmiştir. Bunların ilki olan kalbin âfetleri, başta inkâr, şirk ve nifak olmak üzere düşünce ve inanç alanındaki yanlışlıklarla riya, kin, kıskançlık gibi duygu alanındaki fenalıkları ifade eder. İkinci sırada yer alan dilin âfetleri Gazzâlî'nin *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*'inde yirmi maddede toplanmıştır. Bunlar yalan, gıybet, sövüp sayma gibi genellikle ferdin ahlâkî şahsiyetine, toplumun dirlik ve düzenliğine zarar veren, adalet ilkesine, edep kurallarına aykırı düşen sözlü kötülüklerdir. Geri kalan âfetler grubu ise kulak, göz, el, karın, cinsel organ ve ayaklar ile ilgili ahlâkî kötülükleri ihtiva eder. Son olarak, herhangi bir meleke ve organa nisbet edilmeyen, ancak dinin ve ahlâkın kötü saydığı tutum ve davranışlar da "bedenin bir organa bağlı olmayan âfetleri" başlığı altında dokuzuncu âfetler kümesi olarak gösterilmiştir. Sıla-i rahmi terketme, vesvese, insanlar arasında ihtilâf ve çekişme, bid'at, hurafeler vb. fenalıklar bu kısımda incelenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâlî, *İhyâ'*, Beyrut 1402-1403/1982-83, III, 48-162; Birgivî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye*, İstanbul 1307; Ebû Saîd el-Hâdimî, *Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî şerhi Tarîkati'l-Muhammediyye*, İstanbul 1318; *Lisânü'l-ʿArab*, "evf" md.; *Tâcü'l-ʿarûs*, "evf" md.; Wensinck, *Muʿcem*, "evf" md.; Kâmil Miras, "Âfat", *İTA*, I, 112-113.

 Mustafa Çağrıcı

☐ **FIKIH.** Fıkıh âlimleri **âfet** terimiyle genellikle insan müdahalesi bulunmadan meydana gelen musibet ve zararları kastederler. Meyve, sebze gibi ziraî ürün ve mallara zarar veren bu âfetler için **câiha** tâbirini, bunların tesiri hakkında da genellikle **helâk** ve **telef** kelimelerini kullanırlar. Fıkıh usulü âlimlerinin ise âfet kelimesini "insanın irade ve ihtiyarını bozan veya ortadan kaldıran ehliyet ârızaları" mânasına kullandıkları görülür. Bu mânada âfet, insanın bizzat kendi elinde olmayarak meydana gelen baygınlık, bunama, delirme gibi âfetlerle insanın kendi iradesinin söz konusu olduğu sefeh (akılsızlık), sarhoşluk ve cehalet gibi âfetler olmak üzere ikiye ayrılır.

Usul âlimleri âfeti daha çok insan irade ve ihtiyarına tesiri, fakihler de mala tesiri açısından ele alarak dinî ve hukukî sorumluluk bakımından sonuçları üzerinde durmuşlardır. Gerek insanın irade ve ihtiyarına, gerekse mala yönelik âfetler ibadetlerde, muhtelif akid ve muamelelerde, haksız fiillerde, duruma göre sorumluluğun hafifletilmesi veya tamamen kalkması, muhayyerlik sübûtu, fesih, red, **butlân***, cezanın tehiri veya düşürülmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (ayrıca bk. **AVÂRIZ, CÂİHA, EHLİYET**).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), II, 201-202, 212-213; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Muhammed Halil Herrâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), IV, 118-119; İbn Kayyim, *İʿlâmü'l-muvakkıʿîn* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, II, 11-12; Abdürrezzâk es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1954-59, VI, 110-118, 191-192; *Mv.Fİ*, I, 52-56; *Mv.F*, I, 96-97.

 Ahmet Özel

☐ **HADİS.** Hadisin zayıf olmasının sebep ve illetini ifade eder. Bu terimin bir başka kelimeyle birlikte kullanılması zayıflığın derecesini bildirirse de mutlak kullanılması halinde bu zayıflığın derecesini tesbit etmek güçtür. Bu durumda "âfetühû fülân" tâbiri hadisin uydurma olmasından kinaye olabileceği gibi, o hadisin hangi sebeple reddedildiğini de ifade edebilir. Rivayetinden bahsedilirken hakkında âfet tâbiri kullanılmış olan râvinin rivayet ettiği hadis **i'tibar*** için bile alınmaz. Sehâvî ve Sindî'ye göre böyle bir râvi, cerhin ikinci derecesinde yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Kahire 1379/1959, I, 347; Leknevî, *er-Refʿ ve't-tekmîl* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1388/1968, s. 125.

 Abdullah Aydınlı

AFFÂN b. MÜSLİM

(عفان بن مسلم)

Ebû Osman Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr el-Basrî el-Ensârî (ö. 220/835)

Bağdat muhaddisi diye anılan ve Mihne* Olayı'nda ilk defa sorguya çekilen âlim.

Basra'da doğdu. Tahsil hayatından sonra Bağdat'a yerleşti. "Bakırcı" demek olan es-Saffâr lakabını ne münasebetle aldığı bilinmemektedir. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Devrinin tanınmış muhaddislerinden Hişâm ed-Destüvâî, "Hammâdeyn" diye anılan Hammâd b. Seleme ile Hammâd b. Zeyd ve Şu'be b. Haccâc gibi hocalardan hadis okudu. Üçüncü asrın en meşhur muhaddislerinden birçoğu, özellikle *et-Tabakātü'l-kübrâ* müellifi İbn Sa'd, ayrıca Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî ve Ebû Hâtim er-Râzî onun talebelerindendir. Buhârî *es-Sahîh*'inde biri doğrudan, diğerleri başka hocaları vasıtasıyla olmak üzere ondan altı hadis rivayet etmiş, *Kütüb-i Sitte*'nin diğerlerinde de rivayetleri yer almıştır.

Kaynaklarda rivayetlerinin sağlam ve güvenilir, kendisinin de sünnete son derece bağlı olduğu ve kuvvetli bir hâfızaya sahip bulunduğu zikredilen Affân b. Müslim, hocalarından dinlediği hadisleri onlara bir kere de kendisi okurdu. Tanınmış hadis münekkidi Yahyâ b. Maîn ile o devrin meşhur hadisçisi Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Affân'ın tasvip etmediği hadisleri rivayet etmezlerdi. Talebeleri, onun bir harfinde bile tereddüt ettiği hadisi kimseye nakletmediğini ve hadis rivayetinde hiç yanılmadığını ifade ederler. Yahyâ b. Maîn, **ashâbü'l-hadîs*** in beş kişi olduğunu söyler ve İbn Cüreyc, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Affân b. Müslim'in adlarını zikreder. Ahmed b. Hanbel, Affân'ı tanıdıktan sonra ondan yirmi yıl hiç ayrılmadığını, böyle bir muhaddisin rivayetlerini destekleyecek başka hadisler (bk. **MÜTÂBİ'**) aramaya gerek olmadığını söyler. Süleyman b. Harb'in, Affân'ı hâfızası zayıf ve anlayışı kıt olmakla itham etmesini doğru bulmayan Zehebî, aynı devirde yaşayan kimselerin birbiri hakkındaki kanaatlerini ihtiyatla karşılamak gerektiğini, ölümünden kısa bir müddet önce yakalandığı ağır hastalık dolayısıyla hâfızasının zayıflamış olmasının daha önceki rivayetlerine gölge düşürmeyeceğini belirtir.

Affân b. Müslim, hadis rivayetindeki titizliği yanında dürüstlüğü ve takvâsıyla da meşhurdur. Kaynakların ifadesine göre, devrin Bağdat kadısı Muâz b. Muâz el-Anberî, Affân'ı, mahkemede şahitlik yapması gereken birinin durumunu tahkik etmek üzere görevlendirmişti. Bu sırada söz konusu şahidin taraftarları, bu kişi aleyhine herhangi bir şey söylememesi karşılığında kendisine on bin dinar teklif etmişler, fakat Affân bunu reddetmişti.

Mu'tezile mezhebini resmen destekleyen Abbâsî Halifesi Me'mûn, bu mezhebin ortaya attığı Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğu görüşünü (bk. **HALKU'L-KUR'ÂN**) herkesin, özellikle ileri gelen âlimlerin benimsemesini, kabul etmeyenlerin ise işkenceye tâbi tutulmasını emretmişti. Soruşturmaya Affân b. Müslim ile başlandı. Bağdat Valisi İshak b. İbrâhim, Affân'ı huzuruna çağırarak ona halifenin mektubunu okudu. Me'mûn mektubunda, Affân'ın Kur'ân-ı Kerîm'in yaratılmış olduğu görüşünü benimsemesini istiyor, kabul etmediği takdirde beş yüz dirhem olan aylığının kesilmesini emrediyordu. Bu tehdit üzerine Affân İhlâs sûresini okudu ve bu âyetlerin mahlûk olamayacağını kesin bir dille valiye söyledi. Kanaatinde ısrar ederse aylığının kesileceği tekrar edilince de, "Rızkınız da size vaad edilen şeyler de semâdadır." meâlindeki âyeti (ez-Zâriyât 51/22) okuyarak oradan ayrıldı.

Affân b. Müslim'in rivayetlerini ihtiva eden bazı küçük sahîfeler, Şam Zâhiriyye Kütüphanesi (Mecmua, nr. 31, 40, 124) ile Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1555) bulunmaktadır.